

Sandra Bradarić-Jončić
Ranka Avelini
Jasminka Pajtak

PREZENT GLAGOLA U SLUŠNOOŠTEĆENIH OSNOVNOŠKOLACA¹

Sažetak

Cilj istraživanja bio je utvrditi kako učenici oštećena sluha, polaznici osnovne škole, vladaju prezentom glagola s obzirom na slušni status, vrstu škole i razred koji pohađaju. Ispitivanjem su obuhvaćeni gluhi učenici s klasičnim slušnim pomagalicama, nagluhi učenici i učenici s umjetnom pužnicom (UP), polaznici od trećeg do osmog razreda dviju redovnih i dviju posebnih škola za djecu oštećena sluha u Zagrebu. Prosječna uspješnost rješavanja zadataka bila je 63%. Najbolji rezultati postignuti su u kategoriji glagolskih razreda ATI – am, ATI – šem, ITI – im i JETI – im, a najlošiji u kategoriji razreda NUTI – nem i VATI – jem. Slušnooštećeni učenici bolje vladaju licima u jednini nego u množini. Posebne teškoće čine im 3. i 2. lice množine. Nagluhi ispitanici postigli su značajno bolje rezultate na testu u odnosu na gluhe ispitanike i ispitanike s UP-om. Ispitanici s UP-om nisu postigli značajno bolje rezultate ni na jednoj varijabli u odnosu na gluhe ispitanike s klasičnim pomagalicama. Ispitanici iz redovnih škola postigli su bolje rezultate od učenika iz posebne škole internatskog tipa, ali ne i od učenika iz posebne dnevne škole za gluhu djecu. Također nisu utvrđene razlike u rezultatima na testu s obzirom na razred koji ispitanici pohađaju. Razmatraju se sličnosti u ovladavanju prezentom glagola između slušnooštećenih osnovnoškolaca, srednjoškolaca i stranaca koji uče hrvatski kao drugi/strani jezik.

Ključne riječi: učenici oštećena sluha, jezična znanja djece oštećena sluha, glagolska morfologija, prezent glagola

1. UVOD

Dosadašnja istraživanja ovladanosti hrvatskim jezikom u gluhe djece pokazala su prilično poražavajuće rezultate koji su sasvim podudarni s rezultatima inozemnih istraživanja. Tako je na primjer zaostajanje gluhe djece za čujućom, starosti prosječno osam godina, u ukupnosti jezičnih znanja definiranoj leksičkim, morfološkim i sintaktičkim varijablama utvrđeno i u ispitivanju naše gluhe djece (Jelić, 2001), što je sasvim sukladno onoj već notornoj činjenici iznesenoj u brojnim radovima na engleskom govornom području da su prema jezičnom znanju na

¹ Istraživanje je dio projekta 013-1301001-0910, *Dvojezična komunikacija gluhih i čujućih* financiranoga od strane MZOŠ-a RH.

završetku srednjeg obrazovanja gluha djeca na razini čujućeg desetogodišnjaka, odnosno polaznika četvrtog razreda osnovne škole (Rodda i Grove, 1987; Paul i Quigley, 1994).

Manjkavosti u morfosintaktičkim znanjima gluhe djece i mladeži veće su od rječničkih manjkavosti, što je i razumljivo. Pribanić (1998) je npr. utvrdila na uzorku od 54-ero gluhe djece osnovnoškolske dobi, polaznika od trećeg do osmog razreda posebne i redovne škole, da relativno najmanje teškoća gluha djeca imaju na području rječničkog znanja, zatim imeničke morfologije, a relativno najmanje na području glagolske morfologije.

Istraživanja glagolske morfologije na engleskom govornom području (Quigley i sur., 1976) pokazala su da gluha djeca i mladež imaju teškoća u tvorbi glagolskih vremena i stanja te da su najčešće greške – greške u upotrebi pomoćnih glagola, greške u konjugaciji te ispuštanje glagola. Ispitanici uzrasta od deset godina postižu pedesetpostotnu točnost u procjeni ispravnosti glagolskog vremena, a oni od 18 godina – sedamdesetpostotnu točnost.

O ovladanosti glagolskom morfologijom hrvatskoga jezika u naše gluhe djece možemo reći vrlo malo jer se svega nekolicina istraživanja bavila ovom problematikom.

Pokazalo se da gluhi učenici najbolje vladaju prezentom, zatim perfektom, a najslabije futurom (Pribanić, 1994, 1998). Prezent i perfekt češće se koriste od futura (Vuletić, 1991), no razlog teškoćama s futurom moglo bi biti manjkavo poznavanje infinitivnih oblika glagola.

Ovakav rezultat slušnooštećene djece bitno se razlikuje od rezultata koje u ovladavanju glagolskom morfologijom hrvatskoga jezika postižu stranci. Prema nekim istraživanjima (Novak Milić, 2002), oni, naime, najviše teškoća imaju upravo s prezentom. Čini se da uspješnosti u ovladavanju glagolskom morfologijom u naše slušnooštećene djece značajnije doprinosi učestalost upotrebe nego složenost glagolskog vremena. U svakom slučaju, ove nalaze treba provjeriti.

Nadalje, što se tiče ovladavanja glagolskim razredima, u navedenom istraživanju u obama brojevima stranci su najviše teškoća imali s glagolskim razredima *ATI – am* i *ATI – im*, osrednje teškoće s *ATI – šem*, *NUTI – nem* i *VATI – jem*, a najmanje teškoća imali su s predvidljivim razredima *JETI – im* i *ITI – im*.

Istraživanje provedeno na uzorku slušnooštećenih srednjoškolaca (Mohr i Bradarić-Jončić, 2009) pokazalo je da su najuspješnije bili ovladali razredima *ATI – am*, *ITI – im* i *JETI – im*, a najviše im teškoća pričinjavaju razredi *NUTI – nem* i *VATI – jem*.

Također, i u spomenutom istraživanju na uzorku stranaca, kao i u istraživanju na uzorku slušnooštećenih srednjoškolaca, najviše teškoća ispitanici su imali s 3. licem množine, i općenito, više teškoća s licima množine nego jednine.

Što se tiče jezičnih znanja djece s umjetnom pužnicom, dosadašnja istraživanja (Tomblin i sur., 2000; Crosson i Geers, 2001; Geers, 2002, 2003, 2004; Spencer i sur., 2003; Connor i Zwolan, 2004; Sherman i Cruse, 2004; Archbold i sur., 2006; Radić i

sur., 2006, 2008; Vermeulen i sur., 2007; Mohr i Bradarić-Jončić, 2009) ukazuju da *kasna* implantacija (nakon pete godine života) ne donosi značajnu korist za govorno-jezični razvoj djeteta, ali omogućava uspostavljanje opominjuće funkcije sluha, što već samo po sebi gluhe osobe smatraju važnim doprinosom poboljšanju kvalitete života. S druge strane, *rana* implantacija, iako ne za svu djecu, znači značajno manje zaostajanje za standardima urednoga govorno-jezičnog razvoja.

2. PROBLEM I CILJ ISTRAŽIVANJA

Iako bi ovladavanje hrvatskim jezikom trebalo biti središnje pitanje odgoja, obrazovanja i rehabilitacije slušnooštećene (napose gluhe) djece, mali je korpus spoznaja o odlikama njihova jezičnog znanja. Spoznaje iz ovih istraživanja važne su jer njihovo uvažavanje može unaprijediti programe poučavanja gluhe djece hrvatskome jeziku.

Kao što je rečeno u uvodu, detaljnija analiza usvojenosti prezenta glagola, kao najstroženijeg glagolskog vremena u hrvatskome jeziku, u slušnooštećene djece do sada u nas nije bila predmetom istraživanja.

Na temelju praktičnih iskustava i spoznaja iz istraživanja jasno je da možemo očekivati da nagluha djeca uspješnije ovladavaju jezikom od gluhe djece, a isto tako i djeca s UP-om uspješnije ovladavaju jezikom od gluhe djece s klasičnim slušnim pomagalicama, ukoliko su rano implantirana. Ukoliko su implantirana nakon pete godine, korist za jezični razvoj neznčajna je.

Nadalje, iz dosadašnjih istraživanja također znamo da gluha djeca koja pohađaju redovnu školu bolje vladaju jezikom od djece iz posebnih škola. Ovdje ćemo taj nalaz provjeriti.

I naposljetku, iako su zaostajanja za standardom jezičnog usvajanja u prelingvalno gluhe djece s klasičnim pomagalicama velika, malobrojna dosadašnja domaća istraživanja pokazuju, što se padežne morfologije tiče da, na žalost, nema napretka u funkciji porasta kronološke dobi. Postavlja se pitanje kakva je situacija s glagolima.

Stoga je cilj ovog istraživanja bio utvrditi poznavanje prezenta glagola u djece oštećena sluha s obzirom na:

- slušni status (gluha djeca, nagluha djeca, djeca s UP-om)
- vrstu škole (prilagođeni ili redovni program)
- razred.

Budući da gluha djeca (i ona kasno implantirana) ne mogu jezik usvojiti spontano, već ih se mora *sustavno* poučavati jeziku, zanimalo nas je postoje li sličnosti u obilježjima jezičnog znanja stranaca koji uče hrvatski i te djece. Stoga su rezultati ovog istraživanja uspoređeni s rezultatima malobrojnih istraživanja ovladavanja hrvatskim kao drugim/stranim jezikom. Usporedba sa strancima informativna nam je i u kontekstu dvojezičnosti gluhe djece, kojoj je znakovni jezik prvi, a jezik čujuće zajednice drugi jezik (Neal Mahshie, 1995).

3. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

U skladu s ciljem istraživanja, postavljene su sljedeće hipoteze:

H1 – Postoji značajna razlika u ovladanosti prezentom glagola s obzirom na slušni status učenika (nagluhi, gluhi, UP).

H2 – Postoji značajna razlika u ovladanosti prezentom glagola s obzirom na uvjete odgoja i obrazovanja (redovni – posebni uvjeti).

H3 – Postoji značajna razlika u ovladanosti prezentom glagola s obzirom na razred koji ispitanik pohađa.

4. METODE RADA

4.1. Uzorak ispitanika

Uzorak se sastojao od 54 ispitanika, polaznika od trećeg do osmog razreda dviju posebnih škola za djecu oštećena sluha u Zagrebu (jedna dnevna, a druga internatskog tipa) te dviju redovnih škola.

Uzorak ispitanika odabran je i na temelju sljedećih kriterija:

- uredan intelektualni status
- neposjedovanje dodatnih teškoća u razvoju
- prelingvalna gluhoća.

Tablica 1. Uzorak ispitanika

Table 1. Sample of the subjects

UP	f	%
Ispitanici s UP-om	30	55,6
Ispitanici bez UP-a	24	44,5
Ukupno	54	100,0

Nešto je veća zastupljenost ispitanika s UP-om.

Tablica 2. Struktura uzorka prema stupnju oštećenja sluha

Table 2. Structure of the sample according to the impairment level

Stupanj OS-a	f	%
Blaga naglušnost	1	1,9
Umjerena naglušnost	2	3,7
Teška naglušnost	15	27,8
Praktična gluhoća	36	66,6
Ukupno	54	100,0

Oko 6% ispitanika blago je ili umjereno nagluho, ostalih 94% imaju teška oštećenja sluha.

Tablica 3. Razred

Table 3. Grade

Razred	F	%
3.	10	18,5
4.	4	7,4
5.	8	14,8
6.	12	22,2
7.	9	16,7
8.	11	20,4
Ukupno	54	100,0

Najmanji broj ispitanika pohađao je četvrti razred (7,4%), najviše ispitanika pohađalo je treći, šesti i osmi razred (po 20-ak posto).

Tablica 4. Vrsta škole

Table 4. Type of the school

Škola	f	%
Posebna dnevna škola	25	46,5
Posebna škola s internatom	10	18,5
Redovna škola	19	35,2
Ukupno	54	100,0

Najmanji broj ispitanika pohađao je posebnu školu s internatom, blizu 20%.

Trideset posto ispitanika bilo je uključeno u rehabilitacijski tretman prije treće godine života, a 30% nakon pete godine života.

Nadalje, s obzirom na dob u kojoj je izvršena implantacija, ni jedan ispitanik nije implantiran prije treće godine života, a 11% njih implantirano je u dobi od treće do pete godine. Dakle, skoro 90% njih implantirano je u dobi nakon pete godine života, pa možemo reći da se radi o kasnoj implantaciji u ovom uzorku ispitanika.

U vrijeme provođenja ispitivanja 40% ispitanika koristilo je umjetnu pužnicu u trajanju od tri do pet godina, a ostali kraće.

4.2. Mjerni instrumenti i način prikupljanja podataka

Ispitni materijal činili su zadaci nadopunjavanja jednostavnih rečenica sa strukturom *subjekt – predikat – objekt*. Traženi glagol u rečenici bio je naznačen

ispod crte u infinitivnom obliku, a ispitanici su na crtu trebali upisati odgovarajuće lice datog glagola u prezentu. Svaki glagolski razred bio je predstavljen dvama zadacima u svih šest lica (ukupno 96 zadataka). Kriteriji za odabir glagola bila je podjela glagola na razrede (Jelaska, 2006) te učestalost uporabe. Svaka rečenica bila je popraćena slikom odgovarajućeg sadržaja.

Ispitivanje je provedeno skupno, prema razredima, i nije bilo vremenski ograničeno.

4.3. Varijable

Nezavisne varijable bile su:

- slušni status (gluhoća, naglušnost, umjetna pužnica)
- razred (3. – 8. razred osnovne škole)
- vrsta škole (redovna, posebna dnevna, posebna s internatom).

Zavisne varijable bile su:

1) Varijable glagolskih razreda (u zagradama su navedeni glagoli korišteni u testu):

- sum1 – glagoli s nastavkom ATI – am (*imati, znati*)
- sum2 – glagoli s nastavkom ITI – im (*govoriti, misliti*)
- sum3 – glagoli s nastavkom JETI – im (*vidjeti, živjeti*)
- sum4 – glagoli s nastavkom ATI – im (*stajati, držati*)
- sum5 – glagoli s nastavkom NUTI – nem (*krenuti, skinuti*)
- sum6 – glagoli s nastavkom ATI – em (*ostajati, smijati*)
- sum7 – glagoli s nastavkom VATI – jem (*očekivati, sudjelovati*)
- sum8 – glagoli s nastavkom ATI – čem, šem (*škakati, pisati*)
- SUMTEST – ukupan rezultat na testu.

2) Svih šest glagolskih lica

4.4. Metode obrade podataka

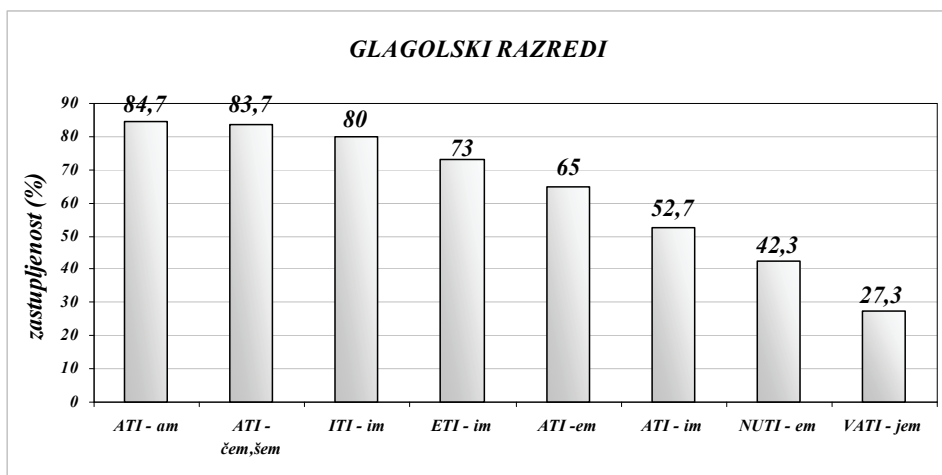
Statistička obrada izvršena je programom SPSS for Windows 13.

Izračunati su osnovni statistički pokazatelji: frekvencije, aritmetička sredina, standardna devijacija, minimalni i maksimalni rezultat za cijeli uzorak i poduzorke ispitanika.

Za utvrđivanje razlika među ispitanicima na pojedinim varijablama korištena je jednosmjerna analiza varijance.

5. REZULTATI I RASPRAVA

5.1. Ovladanost prezentom s obzirom na glagolski razred

Slika 1. Ovladanost prezentom s obzirom na glagolski razred

Figure 1. Mastering present tense with respect to verb class

Ispitanici su točno riješili prosječno 63,6% zadataka, što ukazuje na tek nešto iznadpolovičnu ovladanost prezentom glagola.

Redoslijed razreda s obzirom na ovladanost je sljedeći:

1. ATI – am (*imati, znati*) – 85%
2. ATI – šem, čem (*pisati, skakati*) – 84%
3. ITI – im (*misлити, govoriti*) – 80%
4. JETI – im (*živjeti, vidjeti*) – 73%
5. ATI – em (*ostajati, smijati*) – 65%
6. ATI – im (*držati, stajati*) – 53%
7. NUTI – nem (*krenuti, skinuti*) – 42%
8. VATI – jem (*sudjelovati, očekivati*) – 27%

Najbolje su, dakle, ovladali razredima *ATI – am* (85%), *ATI – šem, čem* (84%), *ITI – im* (80%) te *JETI – im* (73%), a najslabije *VATI – jem* (27%) i *NUTI – nem* (42%).

Slušnoštećeni srednjoškolfci (Mohr i Bradarić-Jončić, 2009) prosječno su bili riješili ovaj isti test s vrlo sličnom uspješnošću, čak nešto nižom od osnovnoškolfca (59%), i to sljedećim redoslijedom razreda:

1. ATI – am (*imati, znati*) – 93%
2. ITI – im (*misлити, govoriti*) – 82%
3. JETI – im (*živjeti, vidjeti*) – 71%

4. ATI – šem, čem (*pisati, šakati*) – 58%
5. ATI – em (*ostajati, smijati*) – 58%
6. ATI – im (*držati, stajati*) – 42%
7. NUTI – nem (*krenuti, škinuti*) – 36%
8. VATI – jem (*sudjelovati, očekivati*) – 32%

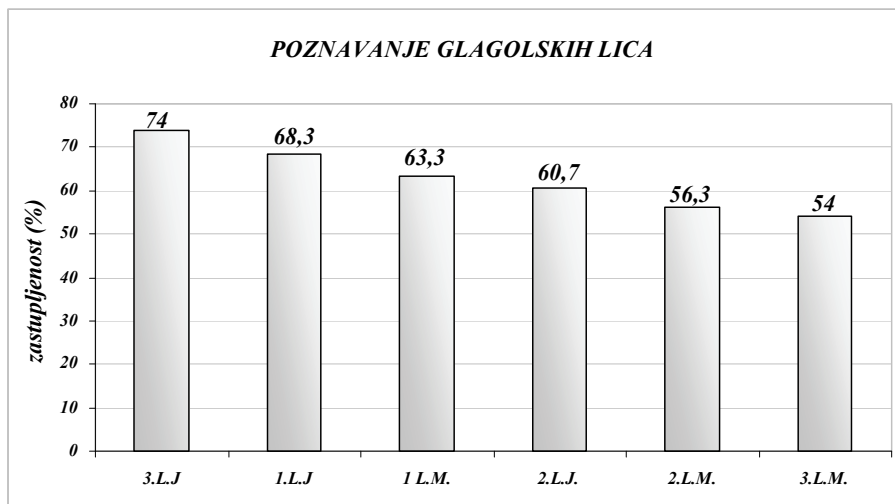
Vidimo da ispitanici u obama uzorcima najbolje vladaju glagolima na *ATI – am, ITI – im, JETI – im* (70% – 90%), a najslabije vladaju razredima *NUTI – nem* (42%, odnosno 36%) i *VATI – jem* (27%, odnosno 32%). Redosljed razreda prema uspješnosti gotovo je istovjetan, s izuzetkom razreda *ATI – šem* koji kod osnovnoškolaca zauzima drugo, a kod srednjoškolaca četvrto mjesto.

Najbolji rezultat ostvaren je, dakle, na glagolima *ATI – am*, koji inače pripadaju grupi slabije predvidljivih, ali čestih glagola (Novak Milić, 2002). Ovo govori u prilog pretpostavci da ovladavanju glagolima u slušnooštećene djece, čini se, značajnije doprinosi učestalost glagola nego njihova predvidljivost, a potvrđuje ju i slab rezultat na varijabli glagola *NUTI – nem*, koji su predvidljivi, ali se relativno rijetko koriste.

Iako postoje značajne razlike u uzrastu, jezičnome statusu, izloženosti jeziku i načinu poučavanja jezika, što sve ograničava mogućnosti donošenja zaključaka, zanimljivo je usporediti rezultate slušnooštećenih osoba koje usvajaju hrvatski jezik (neke kao svoj prvi, a neke kao svoj drugi jezik) s rezultatima koje postižu stranci koji uče hrvatski kao drugi ili strani jezik. Naime, bez obzira na sve to, za očekivati je da će one jezične pojave koje pričinjavaju teškoće strancima, pričinjavati teškoće i slušnooštećenima, napose gluhim osobama, i obratno.

Ako usporedimo rezultate naših ispitanika s rezultatima stranaca iz istraživanja Novak Milić i Cvikić (2004) i Novak Milić (2002), vidimo da je čest u upotrebi, ali slabo predvidljiv razred *ATI – am*, koji je slušnooštećenim osnovnoškolcima i srednjoškolcima bio najlakši, strancima u spomenutom istraživanju bio među najtežima. *NUTI – nem* i *VATI – jem*, koji su strancima bili osrednje teški, slušnooštećenim ispitanicima bili su najteži. Iz toga bi se moglo zaključiti da rezultatu u ovladavanju prezentom glagola u stranaca više doprinosi predvidljivost glagola, a u slušnooštećenih učenika učestalost upotrebe glagolskog razreda. Ovo bi pak moglo odražavati razlike u usvajanju/učenju jezika, koje u stranaca u većoj mjeri odlikuje aktivno samostalno manipuliranje jezikom, njegova stvaralačka uporaba, dok se u postojećim programima edukacije i rehabilitacije djece s teškim oštećenjima sluha, na žalost, ono još uvijek temelji na drilu, beskrajnom ponavljanju napamet naučenih tekstova i odgovora na pitanja. Predvidljivost glagola toj djeci nije od koristi, budući da sama spontano, bez sustavnog poučavanja, teško mogu zapaziti kako funkcioniraju pravila jezika. S načinom poučavanja kakvom su izložena, čitav jezik, složene morfologije kakva je u hrvatskome, čini im se vjerojatno vrlo nepredvidljivim.

5.2. Ovladanost prezentom s obzirom na glagolsko lice

Slika 2. Ovladanost prezentom s obzirom na glagolsko lice

Figure 2. Mastering present tense with respect to verb person

Vidimo da slušnooštećeni osnovnoškolci najbolje vladaju 3. i 1. licem jednine, a najviše teškoća imaju s 2. i 3. licem množine. Nemamo podataka o značajnosti pa je pitanje koje su od tih razlika značajne. Ekstremne vrijednosti (3. lice jednine i množine) vjerojatno jesu. Moguće je da bi se razlika između jednine (67%) i množine (58%) također pokazala statistički značajnom.

I gluhi su srednjoškolci, kao i osnovnoškolci, najslabije rezultate postigli u zadacima s trećim (47%) i drugim (56%) licem množine. Redoslijed ostalih lica s obzirom na uspješnost njihova usvajanja razlikuje se u odnosu na onaj u osnovnoškolaca.

I strancima je množina veći problem nego jednina, posebno 3. lice množine (Novak Milić i Cvikić, 2004).

Svim spomenutim istraživanjima zajednički je, dakle, slab rezultat u zadacima koji uključuju 3. lice množine.

5.3. Razlike u postignućima s obzirom na slušni status ispitanika

Nagluhi ispitanici (tablica 5) postigli su značajno bolje rezultate (uspješnost 77%) na testu u odnosu na gluhe ispitanike (47% uspješnosti, razlika je značajna na razini 1%) i ispitanike s UP-om (63% uspješnosti, razlika za sva tri poduzorka značajna je na razini 5%). Iako su ispitanici s umjetnom pužnicom postigli više rezultate na testu od gluhih s klasičnim pomagalicama, razlike nisu statistički značajne. Ovaj je rezultat i očekivan, jer su ispitanici koji čine uzorak pretežno kasno implantirani. U svim dosadašnjim istraživanjima jezičnog znanja u gluhe

djece u nas, razlike između kasno implantiranih ispitanika i gluhih ispitanika bez UP-a nisu bile dosljedno utvrđene, što je u skladu sa stranim istraživanjima i empirijskim zapažanjima.

Isti trend prisutan je i ako usporedimo rezultate triju skupina ispitanika na *pojedinačnim* varijablama glagolskih razreda i glagolskih lica (tablice 6 i 7).

Također, kod svih triju poduzoraka vidimo isti trend u najboljima rezultatima kao što je bio za cijeli uzorak (tablica 6). Uz minimalni varijabilitet, razredi *ATI – am*, *JETI – im* i *ITI – im* razredi su na kojima su slušnooštećena djeca različitog slušnog statusa postigla najbolje rezultate.

Sve tri skupine ispitanika najslabije su ovladale 3. i 2. licem množine.

Ovaj rezultat za množinu također je podudaran s rezultatima istraživanja usvajanja hrvatskoga kao drugog/stranog jezika, koja su pokazala da glagolska lica u množini pričinjavaju učenicima više teškoća nego lica u jednini (Novak Milić i Cvikić, 2004).

Tablica 5. Razlike u ukupnom rezultatu na testu (SUMTEST) s obzirom na slušni status ispitanika

Table 5. Differences in total results (SUMTEST) according to the hearing status of the subjects

	N	AS	SD	Min	Maks
1 – gluhi	16	45,5000	31,03332	0,00	81,00
2 – nagluhi	16	74,3750	12,57975	45,00	90,00
3 – UP	21	59,8571	21,01258	26,00	113,00
Ukupno	53	59,9057	24,93088	0,00	113,00

(I) slušni status	(J) slušni status	Razlika AS (I-J)	p
1 – gluhi	2	-28,87500(*)	0,003
	3	-14,35714	0,172
2 – nagluhi	1	28,87500(*)	0,003
	3	14,51786	0,165
3 – UP	1	14,35714	0,172
	2	-14,51786	0,165

Legenda: AS – arit. sredina; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Maks – najveći rezultat

Legend: AS – mean value; SD – standard deviation; Min – lowest score; Maks – highest score

Tablica 6. Ovladanost glagolskim razredima s obzirom na slušni status**Table 6.** Proper usage of verb classes according to the hearing status of the subjects

Nagluhi	Gluhi	UP
Sum1 (ATI – am) – 96%	Sum1 (ATI – am) – 72%	Sum8 (ATI – šem) – 100%
Sum3 (JETI – im) – 91%	Sum2 (ITI – im) – 65%	Sum1 (ATI – am) – 86%
Sum2 (ITI – im) – 90%	Sum8 (ATI – čem, šem) – 63%	Sum2 (ITI – im) – 85%
Sum6 (ATI – em) – 89%	Sum3 (JETI – im) – 56%	Sum3 (JETI – im) – 72%
Sum8 (ATI – čem, šem) – 88%	Sum4 (ATI – im) – 48%	Sum6 (ATI – em) – 59%
Sum4 (ATI – im) – 70%	Sum6 (ATI – em) – 47%	Sum5 (NUTI – em) – 45%
Sum5 (NUTI – em) – 57%	Sum5 (NUTI – em) – 25%	Sum4 (ATI – im) – 40%
Sum7 (VATI – jem) – 37%	Sum7 (VATI – jem) – 37%	Sum7 (VATI – jem) – 8%
Sumtest – 77,5%	Sumtest – 47,4%	Sumtest – 62%

Legenda / Legend**Sum 1** – glagoli s nastavkom ATI – am (imati, znati) / verbs ending in ATI – am (imati, znati)**Sum 2** – glagoli s nastavkom ITI – im (govoriti, misliti) / verbs ending in ITI – im (govoriti, misliti)**Sum 3** – glagoli s nastavkom JETI – im (vidjeti, živjeti) / verbs ending in JETI – im (vidjeti, živjeti)**Sum 4** – glagoli s nastavkom ATI – im (stajati, držati) / verbs ending in ATI – im (stajati, držati)**Sum 5** – glagoli s nastavkom NUTI – em (krenuti, skinuti) / verbs ending in NUTI – em (krenuti, skinuti)**Sum 6** – glagoli s nastavkom ATI – em (ostajati, smijati) / verbs ending in ATI – em (ostajati, smijati)**Sum 7** – glagoli s nastavkom VATI – jem (očekivati, sudjelovati) / verbs ending in VATI – jem (očekivati, sudjelovati)**Sum 8** – glagoli s nastavkom ATI – čem, šem (skakati, pisati) / verbs ending in ATI – čem, šem (skakati, pisati)**Tablica 7.** Ovladanost glagolskim licima s obzirom na slušni status**Table 7.** Proper usage of verb persons according to the hearing status of the subjects

Nagluhi	Gluhi	UP
1. l. jed. (86%)	1. l. jed. (53%)	3. l. jed. (93%)
1. l. množ. (80%)	3. l. jed. (51%)	1. l. jed. (66%)
3. l. jed. (78%)	1. l. množ. (50%)	1. l. množ. (60%)
2. l. jed. (76%)	2. l. jed. (48%)	2. l. jed. (58%)
2. l. množ. (74%)	2. l. množ. (44%)	2. l. množ. (51%)
3. l. množ. (73%)	3. l. množ. (43%)	3. l. množ. (46%)

5.4. Razlike u postignućima s obzirom na razred koji ispitanici pohađaju

Analizom varijance (tablica 8) nisu utvrđene značajne razlike među ispitanicima s obzirom na razred koji pohađaju. To drugim riječima znači da tijekom osnovne škole slušnooštećeni učenici gotovo ne napreduju u glagolskoj morfologiji. *Laganim* glagolskim razredima svi ovladavaju podjednako dobro, a *teškima* svi podjednako loše. Zato nema razlika u funkciji porasta dobi, odnosno razreda. Uz ostale rezultate, ovaj rezultat posebno ukazuje na neprimjerenost programa poučavanja gluhe djece hrvatskome jeziku i potrebu osmišljavanja novih pristupa na ovom području rada s gluhom djecom.

Tablica 8. Značajnost razlika u rezultatima na varijabli SUMTEST s obzirom na razred koji ispitanici pohađaju

Table 8. Significance of differences of results on variable SUMTEST according to the subjects' grade

Razred	N	AS	SD	Min	Maks
3.	10	36,5000	26,03950	0,00	78,00
4.	4	66,2500	9,91211	53,00	77,00
5.	8	61,6250	17,31999	39,00	83,00
6.	12	65,7500	26,15383	11,00	113,00
7.	9	66,1111	23,87700	8,00	87,00
8.	10	66,8000	23,19866	13,00	90,00
Ukupno	53	59,9057	24,93088	0,00	113,00

(I) razred	(J) razred	Razlika AS (I – J)	p
3.	4.	-29,75000	0,467
	5.	-25,12500	0,407
	6.	-29,25000	0,147
	7.	-29,61111	0,197
4.	8.	-30,30000	0,154
	3.	29,75000	0,467
	5.	4,62500	1,000
	6.	0,50000	1,000
5.	7.	0,13889	1,000
	8.	-0,55000	1,000
	3.	25,12500	0,407
	4.	-4,62500	1,000
6.	7.	-4,12500	1,000
	8.	-4,48611	0,999
	3.	-4,48611	0,999
	4.	-5,17500	0,999

(I) razred	(J) razred	Razlika AS (I – J)	p
6.	3.	29,25000	0,147
	4.	-0,50000	1,000
	5.	4,12500	1,000
	7.	-0,36111	1,000
	8.	-1,05000	1,000
7.	3.	29,61111	0,197
	4.	-0,13889	1,000
	5.	4,48611	0,999
	6.	0,36111	1,000
	8.	-0,68889	1,000
8.	3.	30,30000	0,154
	4.	0,55000	1,000
	5.	5,17500	0,999
	6.	1,05000	1,000
	7.	0,68889	1,000

5.5. Razlike u postignućima s obzirom na vrstu škole

Nisu utvrđene značajne razlike (tablica 9) između slušnooštećene djece iz redovnih škola (77%) i posebne dnevne škole (66%), dok su rezultati obiju ovih skupina ispitanika značajno bolji od rezultata djece iz posebne škole s internatom (28%). Kao što je već rečeno, djeca iz internata su, s obzirom na jezični status unaprijed negativno selekcionirana, i to je glavni razlog njihovih slabih rezultata, uz očiglednu neprimjerenost programa poučavanja hrvatskog jezika njihovim kapacitetima za učenje jezika.

Ako izuzmemo razred *ATI – šem*, i ovdje se pokazalo, kao i u prethodnim analizama, da su, bez obzira na vrstu škole, slušnooštećeni učenici najuspješnije ovladali razredima *ATI – am*, *ITI – im* i *JETI – im*.

Na temelju svega izloženog, moglo bi se zaključiti da slušnooštećena djeca, bez obzira na slušni status, uzrast i vrstu škole, najuspješnije ovladavaju razredima *ATI – am*, *ITI – im* i *JETI – im*, a najlošije razredima *VATI – jem* i *NUTI – nem*.

Ispitanici iz redovne i posebne dnevne škole najslabije rezultate postigli su u zadacima s 2. i 3. licem množine, dok su učenici iz posebne škole s internatom najslabiji rezultat postigli u zadacima s 3. licem množine i 3. licem jednine.

Sve tri skupine ispitanika najslabije su ovladale 3. licem množine, pa se čini da slušnooštećena djeca, bez obzira na slušni status, uzrast i vrstu škole, najteže ovladavaju tim glagolskim oblikom, a rezultati ukazuju na tendenciju da im posebne teškoće pričinjava i 2. lice množine.

Tablica 9. Razlike na varijabli SUMTEST s obzirom na vrstu škole**Table 9.** Differences on variable SUMTEST according to the type of the school

Škola	N	AS	SD	Min	Maks
1	25	63,2800	20,13397	26,00	113,00
2	10	27,2000	24,55289	0,00	59,00
3	18	73,3889	13,08856	45,00	90,00
Ukupno	53	59,9057	24,93088	0,00	113,00

(I) škola	(J) škola	Razlika AS (I – J)	p
1	2	36,08000(*)	0,000
	3	-10,10889	0,237
2	1	-36,08000(*)	0,000
	3	-46,18889(*)	0,000
3	1	10,10889	0,237
	2	46,18889(*)	0,000

* značajno na razini 0,05

Legenda: 1 – posebna dnevna škola; 2 – posebna škola s internatom; 3 – redovna škola

Legend: 1 – special day school; 2 – special boarding school; 3 – regular day school

Tablica 10. Ovladanost glagolskim razredima s obzirom na vrstu škole**Table 10.** Proper usage of verb classes according to the type of the school

Posebna dnevna škola	Redovna škola	Posebna škola s internatom
Sum8 (ATI – čem) (98%)	Sum1 (ATI – am) (98%)	Sum1 (ATI – am) (53%)
Sum1 (ATI – am) (88%)	Sum2 (ITI – im) (96%)	Sum8 (ATI – čem) (48%)
Sum2 (ITI – im) (84%)	Sum3 (JETI – im) (90%)	Sum2 (ITI – im) (41%)
Sum3 (JETI – im) (77%)	Sum8 (ATI – čem) (86%)	Sum3 (JETI – im) (31%)
Sum6 (ATI – em) (68%)	Sum6 (ATI – em) (83%)	Sum4 (ATI – im) (30%)
Sum5 (NUTI – em) (54%)	Sum4 (ATI – im) (74%)	Sum6 (ATI – em) (23%)
Sum4 (ATI – im) (43%)	Sum5 (NUTI – em) (48%)	Sum5 (NUTI – em) (0,8%)
Sum7 (VATI – jem) (13%)	Sum7 (VATI – jem) (32%)	Sum7 (VATI – jem) (0%)
Sumtest (65,9%)	Sumtest (76,5%)	Sumtest (28,3%)

Tablica 11. Ovladanost glagolskim licima s obzirom na vrstu škole**Table 11.** Proper usage of verb persons according to the type of the school

Posebna dnevna škola	Redovna škola	Posebna škola s internatom
3. l. jed. (89%)	1. l. jed. (82%)	1. l. jed. (32%)
1. l. jed. (70%)	3. l. jed. (81%)	1. l. množ. (30%)
1. l. množ. (65%)	1. l. množ. (78%)	2. l. množ. (29%)
2. l. jed. (62%)	2. l. jed. (76%)	2. l. jed. (28%)
2. l. množ. (56%)	2. l. množ. (70%)	3. l. jed. (28%)
3. l. množ. (54%)	3. l. množ. (69%)	3. l. množ. (21%)

6. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem željelo se dobiti detaljniji uvid u ovladanost glagolskom morfologijom u slušnooštećene djece. Rezultati slušnooštećenih osnovnoškolaca uspoređeni su s rezultatima slušnooštećenih srednjoškolaca iz prethodnog istraživanja i rezultatima istraživanja ovladanosti prezentom glagola u stranaca koji uče hrvatski.

Istraživanje je pokazalo sljedeće rezultate:

1. slušnooštećeni osnovnoškolci točno su riješili 63,6% zadataka, što ukazuje na tek nešto iznadpolovičnu ovladanost prezentom glagola;
2. najbolje su ovladali razredima *ATI – am* (85%), *ATI – šem* (84%), *ITI – im* (80%) te *JETI – im* (73%), a najslabije *VATI – jem* (27%) i *NUTI – nem* (42%);
3. na temelju usporedbe ovih rezultata s rezultatima slušnooštećenih srednjoškolaca, te rezultata s obzirom na slušni status i vrstu škole, možemo zaključiti da slušnooštećena djeca bez obzira na uzrast, slušni status i vrstu škole najuspješnije ovladavaju glagolskim razredima *ATI – am*, *ITI – im* i *JETI – im*, a najlošije razredima *VATI – jem* i *NUTI – nem*;
4. čini se da uspješnosti ovladavanja prezentom glagola u slušnooštećene djece u većoj mjeri doprinosi učestalost upotrebe nego predvidljivost glagola;
5. najslabije su, bez obzira na uzrast, slušni status i vrstu škole, ovladali 3. licem množine, uz izraženu tendenciju prema teškoćama i s 2. licem množine;
6. čini se da postoje sličnosti u ovladavanju prezentom glagola između slušnooštećenih osoba i stranaca koji uče hrvatski kao drugi/strani jezik: obje skupine najbolje ovladavaju glagolima na *ITI – im* i *JETI – im*, bolje ovladavaju jedninom nego množinom, i najviše teškoća imaju s 3. licem množine. Međutim, i istraživanja ovladavanja stranih govornika prezentom su malobrojna te su mogućnosti generalizacije njihovih rezultata ograničene. Potrebna su dodatna istraživanja i na ovom području;
7. nagluha djeca značajno bolje ovladavaju prezentom glagola nego gluha djeca s umjetnim pužnicama i klasičnim pomagalima. Nema razlike u ovladanosti

- između dviju skupina gluhe djece. Kasna implantacija ne donosi značajnu korist za govorno-jezični razvoj;
8. slušnooštećena djeca koja pohađaju posebnu školu s internatom postigla su slabije rezultate od djece iz redovne škole i posebne dnevne škole. Ovakav rezultat posljedica je prethodne negativne selekcije djece u ovakvoj vrsti škole i programa poučavanja hrvatskog jezika neprimjerenog kapacitetima ove djece za učenje jezika;
 9. nema napretka u ovladavanju prezentom glagola s porastom kronološke dobi, što ponovno ukazuje na neprimjerenost programa poučavanja hrvatskog jezika za gluha djecu i potrebu osmišljavanja novih pristupa u poučavanju jezika;
 10. rezultati ovakvih istraživanja mogu biti od koristi u kreiranju programa poučavanja hrvatskoga jezika za gluha djecu, odnosno u planiranju jezične progresije u jezičnoj poduci za gluha djecu.

REFERENCIJE

- Archbold, S. M., Nikolopoulos, T. P., O'Donoghue, G. M.** (2006). *Reading ability after cochlear implantation: The effect of age of implantation*. Venice, Italy: Paper presented at the meeting of the European Society for Pediatric Cochlear Implantation.
- Christiansen, B. J., Leigh, W. I.** (2002). *Cochlear implants in children: Ethics and choices*. Washington: Gallaudet University.
- Connor, C. M., Zwolan T.** (2004). Examining multiple sources of influence on the reading comprehension skills of children who use cochlear implants. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 47, 509-526.
- Crosson J., Geers, A.** (2001). Analysis of narrative ability in children with cochlear implants. *Ear & Hearing* 22, 381-394.
- Easterbrooks, S., Baker, Sh.** (2002). *Language learning in children who are deaf and hard of hearing*. Boston: Allyn and Bacon.
- Estabrooks, W.** (1998). *Cochlear implants for kids*. Washington: Alexander Graham Bell, Association for the Deaf and Hard of Hearing, Inc.
- Geers A.** (2002). Factors affecting the development of speech, language, and literacy in children with early cochlear implantation. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools* 33, 172-183.
- Geers A.** (2003). Predictors of reading skill development in children with early cochlear implantation. *Ear & Hearing*, 24 (Suppl.).
- Geers A.** (2004). Speech, language, and reading skills after early cochlear implantation. *Archives of Otolaryngology Head and Neck Surgery*, 130, 634-638.
- Jelić, S.** (2001). *Ekspresivna jezična znanja djece oštećena sluha*. [neobjavljeni magistarski rad] Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Luetke – Stahlman, B.** (1998). *Language issues in deaf education*. Butte Publications, Inc.

- Mohr, R., Bradarić-Jončić, S.** (2009). Ovladanost prezentom glagola u slušnooštećenih srednjoškolaca. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 1.
- Neal Mahshie, Sh.** (1995). *Educating deaf children bilingually*. Washington, D.C: Pre-College Programs, Gallaudet University.
- Novak Milić, J.** (2002). Učenje glagolskih oblika u hrvatskome kao stranome jeziku. *Suvremena lingvistika* 53-54, 85-100.
- Novak Milić, J., Cvikić, L.** (2004). Učenje i poučavanje gramatike. U Cvikić, L. (ur.), *Jezičak, Priručnik s radnim listićima za poučavanje hrvatskoga kao nematerinskoga jezika s posebnim osvrtom na hrvatski za Rome*.
<http://www.osi.hu/esp/rei/Documents/Jezičak-Manualforbilingualteaching-Croatianlenguageteam.doc>.
- Paul, V. P., Quigley, P. S.** (1994). *Language and deafness*. California: Singular Publishing Group, Inc.
- Pribanić, Lj.** (1991). Usvojenost padežnog sustava u djece s oštećenjem sluha. *Defektologija* 28, 1, 11-19.
- Pribanić, Lj.** (1994). Usvojenost glagolskih vremena kod gluhih učenika. *Zbornik sažetaka I. kongresa logopeda Hrvatske*, Varaždin, str. 8.
- Pribanić, Lj.** (1995). Jezični razvoj djece oštećena sluha (rječnik i gramatika). *Logopedija* 1-2, 49-55.
- Pribanić, Lj.** (1998). *Jezični razvoj djece oštećena sluha*. [neobjavljena doktorska disertacija] Zagreb: Fakultet za defektologiju.
- Quigley, S. P., Montanelli, D. S., Wilbur, R. B.** (1976). Some aspects of the verb system in the language of deaf students. *Journal of speech and hearing research*, 19, 536-550.
- Radić, I., Bradarić-Jončić, S., Farago, E.** (2008). Leksičko znanje mladeži oštećena sluha. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 1.
- Radić, I., Bradarić-Jončić, S., Hrastinski, I.** (2006). Morphological skills in youth with cochlear implants. *Zbornik radova: 3rd Slovene Conference on Rehabilitation of Persons with Cochlear Implant*, Maribor, Slovenija, 10.-11.11.06.
- Rodda, M., Grove, C.** (1987). *Language, cognition and deafness*. Hillsdale, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Publishers.
- Schirmer R. B.** (1994). *Language & literacy development in children who are deaf*. Allyn and Bacon.
- Sherman, L. W., Cruse, T.** (2004). *Literacy achievement and early cochlear implantation in deaf children*. Paper presented at the Midwest Educational Research Association.
http://www.users.muohio.edu/shermalw/cruse_mwera2004.htm.
- Spencer, L. J., Barker, B. A., Tomblin, J. B.** (2003). Exploring the language and literacy outcomes of pediatric cochlear implant users. *Ear & Hearing* 24, 236-247.

- Tomblin, J. B., Spencer, L. J., Gantz, B. J. (2000). Language and reading acquisition in children with and without cochlear implants. *Advances in Otorhinolaryngology* 57, 300-304.
- Vermeulen, A., van Bon, W., Schreuder, R., Knoors, H., Snik, A. (2007). Reading comprehension of deaf children with cochlear implants. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 12.
- Vuletić, D. (1991). *Istraživanje govora*. Zagreb: Fakultet za defektologiju.

PRESENT TENSE SKILLS IN PRIMARY SCHOOL HEARING-IMPAIRED STUDENTS

Abstract

The aim of the research was to examine present tense skills (as the most complex tense in Croatian) in hearing-impaired students attending III-VIII grade of elementary school, as well as possible differences regarding their hearing status, educational setting and grade they attended. The sample consisted of deaf, hard of hearing students and students with cochlear implants, attending two regular and two special schools for hearing impaired children in Zagreb. A test containing sentences with missing verbs in present tense was constructed for the purpose of this investigation. The average achievement on the test was 63%. The best results were achieved with following verb types: ATI-am, ATI-šem, ITI-im and JETI-im, and worst with NUTI-nem i VATI-jem verb types. Worst results were achieved with 3rd and 2nd person plural. Hard of hearing students achieved significantly better on verb morphology tasks than other two groups of respondents, while no differences were found between deaf students and students with cochlear implants. Students attending regular schools achieved better results than students attending residential school for the deaf, while between them and students from daily school for the deaf no differences were found. No differences were found regarding the grade respondents attended. Similarities and differences in present tense skills between hearing impaired elementary and secondary school students as well as strangers learning Croatian as a second/foreign language are considered.

Key words: hearing impaired students, linguistic competence of children with hearing impairment, morphology of verbs, present tense